

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2013

ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ / 21

Δελτίο κρίσης: Φεβρουάριος 2013

ΓΙΑΝΗΣ ΒΑΡΟΥΦΑΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΣΤΟΣ ΚΟΥΤΣΟΠΕΤΡΟΣ

1. Εισαγωγή

Όσο η Κρίση μαίνεται και οι μήνες περνούν εμπεδώνεται στη συνείδηση όλο και περισσότερων ότι η τήρηση των όρων της δανειακής μας συμφωνίας είναι ένα διπλωματικό παιχνίδι. Οι αριθμοί δεν βγαίνουν, οι εκτιμήσεις διαψεύδονται, οι άνθρωποι υποφέρουν. Οι περισσότεροι, τηρώντας τα «προσχήματα» και κάνοντας επίδειξη ανυποχώρητου κύρους, δεν παραδέχονται δημόσια το αναπόδραστο της τραγικής κατάληξης. Αυτό που ενδόμυχα φαίνεται να ελπίζουν είναι ότι η Ελλάδα θα διατηρηθεί νεκροζώντανη και θα είναι παρούσα όταν θα λάβει χώρα η ομοσπονδοποίηση.

«Κάποια στιγμή οι αντιφάσεις αυτών που μας ζητούν να κάνουμε θα φανούν. Τότε η Ευρώπη, όπως οι ΗΠΑ στο παρελθόν, θα επιλέξει το δρόμο της ομοσπονδίας ώστε να βγει από την Κρίση. Είναι σημαντικό να είμαστε μέσα όταν θα συμβεί αυτό, όποιο και αν είναι το κόστος» φαίνεται να σκέφτονται οι εκπρόσωποι του λαού και κατόπιν ψηφίζουν πάντα τα λάθος μέτρα.

Αυτό που κάνουν είναι να αλλάζουν άρδην την ατζέντα. Υπό το δικό τους πρίσμα το Μνημόνιο είναι κάτι δευτερεύον, το κυρίως διακύβευμα είναι η ομοσπονδοποίηση ή ο κατακερματισμός· όλοι αντιλαμβάνονται πως το παρόν στάδιο είναι μεταβατικό.

Η εκτίμησή μας λέει πως, ακόμα και αν η ομοσπονδοποίηση αποτελεί στόχο όλων των πλευρών, η μνημονιακή λιτότητα σε συνδυασμό με (α) την τοξικότητα του μόνιμου μηχανισμού σταθερότητας (του ESM) και (β) την εφαρμοζόμενη νομισματική πολιτική της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ) υπονομεύουν την όποια προσπάθεια με εμφατικό τρόπο και ουσιαστικά προετοιμάζουν την αποδόμηση της Ευρώπης. Η αντίδραση στην εφαρμοζόμενη ευρωπαϊκή πολιτική αποτελεί προαπαιτούμενο διάσωσης αυτού που κάποτε ονομαζόταν Ευρωπαϊκή Ιδέα.

2. Μία οικονομία πολλοί πολλαπλασιαστές

Στη Σύνοδο του Φεβρουαρίου η ΕΕ κατέληξε σε συμφωνία με προϋπολογισμό ύψους 960 δισ. ευρώ για την ερχόμενη δεκαετία. Πρόκειται για ένα συμβιβαστικό πλαίσιο, καθώς η Βρετανία, κυρίως, πίεζε για μεγαλύτερες περικοπές.

Η Ελλάδα λαμβάνει τελικώς 14,5 δισ. από το ΕΣΠΑ και επιπλέον κονδύλια για την ανεργία, η οποία όχι μόνο σπάει το ένα ρεκόρ μετά το άλλο, αλλά ξεπερνά κάθε οικονομική λογική. Στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων, η κυβέρνηση επιδίωξε να πείσει τους υπόλοιπους Ευρωπαίους ότι δικαιούται μεγαλύτερο μερίδιο του υπό διαπραγμάτευση προϋπολογισμού από εκείνο που της αντιστοιχεί σύμφωνα με την αυτόματη φόρμουλα υπολογισμού της ΕΕ.

Το βασικό επιχείρημα της ελληνικής πλευράς ήταν πως η οικονομία τελεί υπό καθεστώς αυτοτροφοδοτούμενης ύφεσης και, δεδομένων των επιβαλλόμενων μέτρων, που την εντείνουν, **οι ανάγκες της εγχώριας οικονομίας για επενδύσεις** από τα διαρθρωτικά ταμεία θα αποδειχθούν ασφαλώς μεγαλύτερες από εκείνες που προϋπολογίζει η φόρμουλα της ΕΕ.

Οι εκπρόσωποί μας στην ευρωπαϊκή διαπραγμάτευση χρησιμοποιούν ως επιχείρημα αποτέλεσμα μελέτης που καταδεικνύει δημοσιονομικό πολλαπλασιαστή ο οποίος φτάνει μέχρι και το '2' (δηλαδή ότι για κάθε ευρώ μείωσης δημόσιων δαπανών ή νέων φόρων το ΑΕΠ της χώρας μειώνεται κατά δύο ευρώ).

Ως εκ τούτου, τα μέτρα για το 2013 και μόνο θα φέρουν μείωση του ΑΕΠ της τάξεως των 20 δισ. και αυτό συνάδει πλήρως με τις πληροφορίες για μείωση των δημόσιων εσόδων τον Ιανουάριο κατά 16%, καθώς μικρότερο εθνικό εισόδημα οδηγεί σε **χαμηλότερα δημόσια έσοδα**. (Στην επόμενη ενότητα θα ασχοληθούμε πιο αναλυτικά με την έννοια του πολλαπλασιαστή.)

Τελικά επιβεβαιώθηκε η υποψία πως ο δημοσιονομικός πολλαπλασιαστής που το Μνημόνιο υπολόγιζε κάπου μεταξύ '0,4' με '0,5' ήταν κατ' ελάχιστον '1,4'. Βέβαια, δεν χρειαζόταν ιδιαίτερη αντίληψη για να γίνει κατανοητό αυτό που, αν μη τι άλλο, επιβεβαίωσε η πραγματικότητα. Το γεγονός, όμως, πως η ελληνική κυβέρνηση παραδέχεται σήμερα ότι ο πολλαπλασιαστής είναι κατά πολύ υψηλότερος, για να διεκδικήσει μεγαλύτερα κονδύλια από το ΕΣΠΑ, είναι μια εξέλιξη άκρως ιδιάζουσα και πρωτοφανής.

Με το επιχείρημα αυτό υπονομεύει την ούτως ή άλλως κλονισμένη αξιοπιστία της, τόσο στο εσωτερικό όσο και διεθνώς. Την ώρα που η ελληνική κυβέρνηση παραδέχεται ότι ο πολλαπλασιαστής είναι **κοντά στο '2'**, ο προϋπολογισμός του κράτους, τον οποίο υποτίθεται ότι εκτελεί το Υπουργείο Οικονομικών, είναι θεμελιωμένος στην υπόθεση ότι δεν ξεπερνά το '0,7'.

Πόσο φερέγγυο μπορεί να δείχνει το ελληνικό κράτος σε όσους έχουν οικονομικές σχέσεις μαζί του, όταν επικαλείται δύο τόσο αποκλίνουσες εκτιμήσεις του δημοσιονομικού πολλαπλασιαστή: έναν χαμηλό, επί του οποίου βασίζει τις εκτιμήσεις του για την πορεία των δημόσιων εσόδων, και έναν υψηλό, πάνω στον οποίο στηρίζει τη διαπραγματευτική του πολιτική ως προς το ΕΣΠΑ;

3. Δημοσιονομικός πολλαπλασιαστής

Στην παρούσα περίοδο, ο δημόσιος διάλογος έχει ως σημείο αναφοράς την έννοια του δημοσιονομικού πολλαπλασιαστή. Θα ήταν συνεπώς χρήσιμο να αφιερώσουμε μια ενότητα στο παρόν δελτίο για την ανάλυση του φλέγοντος θέματος. Ξεκινώντας από τα βασικά, οφείλουμε να παραδεχτούμε ότι **ο ακριβής υπολογισμός** του δημοσιονομικού πολλαπλασιαστή μιας οικονομίας είναι πολύπλοκη υπόθεση, αλλά η απόκλιση είναι τόσο μεγάλη, που δεν μπορεί να αποδοθεί σε στατιστικό σφάλμα.

Θεμέλιος λίθος σε μια οικονομία θεωρείται το ΑΕΠ, το άθροισμα όλων των εισοδημάτων. Όσο το εθνικό εισόδημα αλλάζει χέρια είναι επόμενο να υφίσταται

κέρδη αλλά και απώλειες. Η απόλυτη τιμή του ΑΕΠ αλλά και η δυναμική του είναι δύο στοιχεία που, αν τα προσεγγίσουμε, τότε έχουμε μια εικόνα για τις δυνατότητες και τις προοπτικές μιας οικονομίας.

Από τη μια πλευρά, οι παράγοντες που λειτουργούν ως τονωτικές ενέσεις / κέρδη στη ροή του εθνικού εισοδήματος είναι τα χρήματα που κερδίζουν οι εξαγωγικές-τουριστικές επιχειρήσεις, οι δημόσιες επενδύσεις και οι ιδιωτικές επενδύσεις. Με απλά λόγια, οι εξαγωγές, ο τουρισμός και τα εμβάσματα.

Από την άλλη πλευρά, έχουμε αντίρροπες απώλειες για το εθνικό εισόδημα. Τα χρήματα που αφαιρούνται από την κυκλοφορία του ΑΕΠ είναι οι εισαγωγές, οι αποταμιεύσεις και οι φόροι που καταλήγουν στην εφορία.

Ο πολλαπλασιαστής της οικονομίας δεν είναι ένας αλλά δύο: ο **πολλαπλασιαστής «ενέσεων»** (μ) και ο **πολλαπλασιαστής «απωλειών»** (λ). Αν οι «ενέσεις» του εθνικού εισοδήματος μειωθούν **αυτόνομα** κατά 1 ευρώ, το ΑΕΠ της χώρας μειώνεται κατά (μ) ευρώ και αντιστρόφως σε περίπτωση αύξησης. Κάτι αντίστοιχο ισχύει για τον πολλαπλασιαστή «απωλειών», το (λ): Αν αυξηθούν οι «απώλειες» κατά 1 ευρώ, τότε το ΑΕΠ μειώνεται κατά (λ) ευρώ, ενώ, αν μειωθούν, τότε το ΑΕΠ ανεβαίνει κατά (λ) ευρώ.

Οι πολλαπλασιαστές αφορούν αποκλειστικά την **αυτόνομη μεταβολή** των «ενέσεων» (π.χ. των δημόσιων δαπανών) και των «απωλειών» (π.χ. των φόρων) και όχι τις **αυτόματες** μεταβολές τους.

Όταν οι φόροι μειώνονται λόγω της ύφεσης, επειδή δηλαδή μειώνονται τα εισοδήματα των πολιτών (μείωση του ΑΕΠ), **δεν** έχουμε **αυτόνομη μείωση των φόρων** – η μείωση αυτή προκύπτει **αυτόματα** εξαιτίας της μείωσης του ΑΕΠ. Όταν τα επιδόματα ανεργίας αυξάνονται λόγω του μεγαλύτερου αριθμού ανέργων, αυτό **δεν** αποτελεί **αυτόνομη** αύξηση των δημόσιων δαπανών (αλλά πρόκειται για άλλη μία περίπτωση αυτόματων μεταβολών, που κι αυτή είναι απόρροια της μείωσης του ΑΕΠ). Οι μεταβολές σε δαπάνες και φόρους είναι

αυτόνομες όταν **δεν** αποτελούν **αυτόματες** αντιδράσεις των δημόσιων δαπανών και των φόρων στις αυξομειώσεις του ΑΕΠ.

Αυτόνομες μεταβολές έχουμε όταν:

- Οι φόροι αυξάνονται επειδή η κυβέρνηση αύξησε τον ΦΠΑ, το συντελεστή του φόρου εισοδήματος ή τις «αντικειμενικές» αξίες των ακινήτων.
- Οι δαπάνες μειώνονται επειδή η κυβέρνηση μείωσε τις συντάξεις ή τα κονδύλια των νοσοκομείων ή τα επιδόματα.

Οι πολλαπλασιαστές αφορούν το αποτέλεσμα επί του εθνικού εισοδήματος **μόνο των αυτόνομων** μεταβολών των «ενέσεων» ή/και των «απωλειών» – και όχι των αυτόματων μεταβολών τους. Η σύμπτωση της μείωσης του ΑΕΠ με την αύξηση του πρωτογενούς ελλείμματος της κυβέρνησης δεν σημαίνει σε καμία περίπτωση ότι έχουμε αρνητικό πολλαπλασιαστή.

Συμπερασματικά, το σημαντικό της ανάλυσής μας είναι ότι τα μέτρα των 9,6 δισ. που θα εφαρμόσει η κυβέρνηση το 2013 θα είναι καταστροφικά όσο η εκτίμηση του πολλαπλασιαστή είναι τόσο λανθασμένη (όπως παραδέχτηκε και το ΔΝΤ) και εκτός πραγματικότητας. Η μείωση του ΑΕΠ θα είναι για άλλη μια φορά δραματική και η χώρα θα συνεχίσει να αντιμετωπίζει την ύφεση με τον χειρότερο δυνατό τρόπο.

4. Η αγορά ομολόγων ομαλοποιείται, αλλά η Κρίση βαθαίνει

Δεν είναι λίγοι, εσχάτως, όσοι βλέπουν αισιόδοξα το μέλλον, με αφορμή τόσο την πτώση των spreads αλλά και τη διστακτική πορεία της Πορτογαλίας και της Ιρλανδίας προς τις αγορές. Πολλοί αναλυτές, όμως, γνωρίζουν ότι αυτές οι εξελίξεις οφείλονται εν πολλοίς στις δύο, προ μηνών, κινήσεις του κ. Ντράγκι, ο οποίος:

Πρώτον, με το πρόγραμμα LTRO, ύψους 1 τρις., κατέστησε σαφές ότι δεν προτίθεται να επιτρέψει **σε καμία τράπεζα της Ευρωζώνης να καταρρεύσει** και, δεύτερον, «απειλήσε» τις αγορές ομολόγων, μέσω του προγράμματος OMT, ότι **θα «τιμωρήσει»** όποιους dealers επιδιώξουν να στοιχηματίσουν εναντίον των ομολόγων της Ισπανίας και της Ιταλίας.

Σε αυτά τα δύο μέτρα οφείλεται αυτό που κάποιοι θεωρούν παύση πυρός, ενώ στην πραγματικότητα δεν είναι παρά προσωρινή αναδίπλωση στη διατραπεζική αγορά και στην αγορά ομολόγων. Η Κρίση όμως είναι πιο βαθιά, συστημική και ανατροφοδοτούμενη.

Εδώ και κάποιους μήνες, κυριαρχεί στις απανταχού συζητήσεις των απανταχού θιασωτών της λιτότητας το παράδειγμα της Ιρλανδίας, η οποία για ορισμένους αποτελεί απόδειξη πως η λιτότητα και η απαρέγκλιτη εφαρμογή του Μνημονίου είναι ο μόνος δρόμος που θα οδηγήσει στην ανάκαμψη. Πειστήρια της επιτυχίας, κατ' αυτούς, αποτελούν η πρόσφατη έκδοση δεκαετών ομολόγων, καθώς και η σημαντική πτώση των επιτοκίων. Είναι όμως οι οικονομίες της Πορτογαλίας και της Ιρλανδίας σε καλύτερη μοίρα από τον Ιούλιο του 2012;

Για να αποδώσουμε σε μια οικονομία τους χαρακτηρισμούς «εκτός κινδύνου» ή σε «ανοδική πορεία», θα πρέπει αυτή πρωτίστως να έχει επανακτήσει την ικανότητα **«αυτόνομης» χρηματοδότησης του κράτους** – χωρίς την άμεση ή έμμεση κρατική χρηματοδότηση, την εποπτεία και την εξάρτηση από την Τρόικα για την εξασφάλιση της βιωσιμότητάς της.

Καμία χώρα που από την αρχή της Κρίσης, το 2008, εφάρμοσε τις πολιτικές της λιτότητας δεν είναι σε καλύτερη μοίρα τον Φεβρουάριο του 2013 από όσο ήταν τον Ιούλιο του 2012. Η ευρωπαϊκή οικονομική πολιτική εκτίθεται και πέφτει σε αντιφάσεις, και μάλιστα όχι σε θεωρητικό επίπεδο, αλλά ως δομημένη και προμελετημένη απάντηση σε ένα πρόβλημα που χρονίζει. Η πολιτική που ακολουθήθηκε έκανε την Ευρώπη τον εύκολο στόχο κάθε κερδοσκόπου.

Τον περασμένο Ιούλιο, η Ευρωζώνη βρέθηκε ελάχιστα πριν την κατάρρευση. Με το ισπανικό και το ιταλικό χρέος να μην μπορούν να επαναχρηματοδοτηθούν από τις αγορές και το EFSF να μη διαθέτει τα απαιτούμενα χρήματα που οι δύο αυτές χώρες είχαν ανάγκη. Μια ανακοίνωση του OMT έφτανε για να υποχωρήσουν τα spreads σε όλη την Ευρωζώνη.

Τα ιρλανδικά spreads έπεσαν περισσότερο από τα ισπανο-ιταλικά για τον εξής λόγο: Κάποια funds (π.χ. το Franklin Templeton) **είχαν στοιχηματίσει από τον Ιούνιο ότι η Ιρλανδία θα έχει την τύχη της Ισπανίας** – δηλαδή, μιας οικονομίας που ναι μεν συρρικνώνεται και πλήττεται από μεγάλη ύφεση, αλλά που, ελέω ΕΚΤ, ξαναβγαίνει στις αγορές και έτσι ανεβάζει τις αξίες των ομολόγων της.

Η μορφή που πήρε η Κρίση στην Ιρλανδία είναι ανάλογη αλλά μικρότερης εμβέλειας από εκείνη της Ισπανίας, καθώς ξεκίνησε όταν τεράστια θαλασσοδάνεια από ιδιωτικές τράπεζες σε εργολάβους ξεφούσκωσαν συμπαρασύροντας τις ιρλανδικές τράπεζες. Αμέσως μετά, το ιρλανδικό Δημόσιο έσπευσε να τις στηρίξει με χρήματα των φορολογουμένων. Το φαινόμενο παύει να μοιάζει καινούριο.

Δεδομένου λοιπόν ότι το πρόγραμμα OMT του κ. Ντράγκι έδωσε στην ΕΕ τη δυνατότητα να προσποιείται ότι η Ισπανία «σώθηκε», καθώς το OMT τη διατηρεί, εικονικά, εντός των αγορών με αντάλλαγμα μνημονιακή λιτότητα άνευ επίσημου Μνημονίου, γιατί να μην μπορεί να γίνει κάτι τέτοιο με την Ιρλανδία, η οποία, έτσι κι αλλιώς, έχει ήδη αποδεχθεί και εφαρμόσει το δικό της Μνημόνιο;

Οι ιθύνοντες φαίνεται να θεωρούν ότι επιβάλλοντας τους ίδιους κανόνες ακυρώνουν τη διαφορετικότητα. Ακόμα και αν ο λόγος που έσπρωξε τις δύο χώρες την ίδια ιστορική στιγμή στο χείλος του γκρεμού είναι ο ίδιος, αυτό δεν σημαίνει πως η συνταγή εξόδου πρέπει να είναι η ίδια.

Στην πραγματικότητα, βέβαια, η «επιτυχία» της Ιρλανδίας είναι ότι τυγχάνει της ίδιας πλέον μεταχείρισης με την Ισπανία: η συνεχιζόμενη πρόσβαση στις αγορές, ελέω OMT, συνδυάζεται με τη συνεχιζόμενη απάνθρωπη μνημονιακή ύφεση.

Ο πρόεδρος της EKT, για να έχει την υποστήριξη της Γερμανίας σε αυτά τα δύο προγράμματα-μηνύματα, αναγκάστηκε να προσφέρει δύο εγγυήσεις. Αφενός, ότι θα χρησιμοποιήσει την ισχύ της EKT για να επιβάλει το **Δημοσιονομικό Σύμφωνο στις χώρες της περιφέρειας** και, αφετέρου, ότι **θα προσφέρει στη γερμανική κυβέρνηση την ευκαιρία να θριαμβολογήσει** για τις πρώτες «επιτυχίες» των Μνημονίων με τη μεταφορά της Ιρλανδίας, πιθανώς και της Πορτογαλίας, από το επίσημο πρόγραμμα διάσωσης του EFSF στο ανεπίσημο OMT. Η Γερμανία, βέβαια, είχε αντιρρήσεις για το OMT, διότι φοβόταν πως οι εταίροι της θα το έβλεπαν ως εν δυνάμει καταπάτηση της αρχής ότι η EKT δεν τυπώνει χρήμα εκ μέρους κρατών.

Προϊόντος του 2013, η εκτίμηση ότι **η Κρίση τελικά βαθαίνει –παρά το γεγονός ότι η αγορά ομολόγων φαίνεται να ομαλοποιείται**– γίνεται όλο και πιο ξεκάθαρη στη συνείδηση μέρους των οικονομολόγων. Η Ευρωζώνη δεν θα αντέξει αν δεν προχωρήσει άμεσα η εκκαθάριση, η ανακεφαλαιοποίηση και η διαχείριση των προβληματικών τραπεζών της, συμπεριλαμβανομένου του κλεισίματος και της σύμπτυξης όσων δεν μπορούν να «αναστηθούν» από το EFSF-ESM, χωρίς καμία ανάμειξη από τα κράτη-μέλη και χωρίς να έχει προηγηθεί η τραπεζική ενοποίηση.

Θα πρέπει, επίσης, να αντικατασταθεί το πρόγραμμα OMT της EKT από κάποιο **εναλλακτικό πρόγραμμα εξυπηρέτησης** μέρους του χρέους όλων των κρατών-μελών, με έκδοση ομολόγων τα οποία θα εγγυάται μόνο η EKT – και θα μπορούν να λειτουργούν επικουρικά προς τα ομόλογα που εκδίδει η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (ETEπ) με στόχο την ανάπτυξη. Τέλος, ίσως και να είναι πια αναπότρεπτη η ολοκλήρωση μιας συνθήκης ελεύθερου εμπορίου ΗΠΑ-ΕΕ, έτσι ώστε χώρες όπως η Βρετανία να φύγουν από την ΕΕ χωρίς εκατέρωθεν απώλειες οι οποίες θα ανατάραζαν ακόμα πιο πολύ τη λειτουργική αλυσίδα, τον ομφάλιο λώρο που τις συνδέει, όταν οι συνθήκες το απαιτήσουν.

5. Ο «Ψυχρός Πόλεμος» ΔΝΤ-Βερολίνου

Παρατηρώντας προσεκτικά τις εξελίξεις σε διεθνές επίπεδο, δεν θα ήταν άστοχο αν κάποιος παρατηρούσε ότι η κόντρα μεταξύ ΔΝΤ και Γερμανίας κλιμακώνεται. Το Ταμείο προσανατολίζεται σε σύγκρουση με τις βασικές επιλογές του Βερολίνου, αλλά δεν πρόκειται να αναλώσει όλο του το «οπλοστάσιο» για τα θέματα που αφορούν, σε πρώτο τουλάχιστον επίπεδο, την Ελλάδα. Ενδεχομένως, στο άμεσο μέλλον οι αξιωματούχοι του ΔΝΤ να επιδιώξουν να υπονομεύσουν τη γερμανική προσπάθεια ματαίωσης της τραπεζικής ενοποίησης της Ευρωζώνης. Η Κρίση της Ευρωζώνης ήταν και παραμένει τραπεζική, οπότε όλα δείχνουν ότι εκεί θα στηθεί το κυρίως μέτωπο.

Για του λόγου το αληθές, αξίζει να αναφερθεί πως μέσα στον Φεβρουάριο το ΔΝΤ εξέδωσε πόρισμα για την τραπεζική ενοποίηση που, ούτε λίγο ούτε πολύ, καλούσε την Ευρώπη να κάνει επανάσταση όσον αφορά τόσο τις τράπεζες της Ευρωζώνης όσο και τη λειτουργία της ΕΚΤ. Μια επανάσταση που έσπευσε το σοσιαλδημοκρατικό **SPD να στιγματίσει** κάνοντας σημαία του τη μη εφαρμογή αυτού του πορίσματος γενικά και, ειδικά, τη μη ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών από το ESM. Την πολιτική του CDU χαιρέτισε το SPD σε μια σύγκλιση απόψεων, όχι μόνο συμβολικής σημασίας.

Ο αγώνας προβλέπεται σκληρός και οι ομοσπονδιακές εκλογές του Σεπτεμβρίου μάλλον θα απογοητεύσουν εκείνους που ελπίζουν σε μια **τετελεσμένη γερμανική στροφή** του προγράμματος προσαρμογής.

Οι κυβερνήσεις των ελλειμματικών χωρών τηρούν μια παθητική στάση, ενώ οι πολίτες και τα ΜΜΕ αναλώνονται σε διαφωνίες υπέρ ή κατά του Μνημονίου και της λιτότητας, που ούτε τα μέλη της Τρόικας δείχνουν πια να πιστεύουν. Είναι σχεδόν νομοτελειακό πως με αφορμή κάτι ασήμαντο ή αναπάντεχο θα διαλυθεί η εικονική πραγματικότητα στη βάση της οποίας οι κυβερνήσεις μας θριαμβολογούν περί διεξόδου μετά το πέρας κάθε Συνόδου.

6. Η ηγεμονική Γερμανία

Για έξι δεκαετίες η Γερμανία αναπτύχθηκε υπό την ηγεμονική επιμέλεια και επίβλεψη της Αμερικής, η οποία και φρόντιζε για τη διατήρηση της παγκόσμιας ζήτησης. **Η αδιατάραχτη ζήτηση** επέτρεπε στο γερμανικό κεφάλαιο να επικεντρωθεί στην αποτελεσματική παραγωγή αγαθών υψηλής ποιότητας.

Έχοντας, ύστερα από τόσες δεκαετίες, εμπεδώσει αυτή την πραγματικότητα ως κάτι δεδομένο, το γερμανικό κεφάλαιο δεν μπορεί εύκολα να συλλάβει και να αποδεχτεί τον νέο οικονομικό κόσμο που η Κρίση του 2008 εγκαινίασε.

Εδώ και μία πενταετία πια **η συνολική ζήτηση δεν είναι πλέον διατηρήσιμη και ελεγχόμενη από τις Ηνωμένες Πολιτείες** αλλά ούτε και από την Ευρώπη. Συνεπώς, η Γερμανία, που είχε στηρίξει την ανάπτυξή της στην ικανοποίηση αυτής της δεδομένης ζήτησης, θα πρέπει να επανακαθορίσει το ρόλο της, όπως άλλωστε και όλες οι οικονομίες.

Η Γερμανία πήρε την πρωτοβουλία να δώσει λύσεις στο αδιέξοδο στο οποίο με μαθηματική ακρίβεια θα υπεισέλθει και η ίδια. Αυτό που πρότεινε ήταν μια Ευρωζώνη που θα λειτουργεί ως προέκταση της Γερμανίας. Αλλά αυτή είναι μια προοπτική/επιλογή βασισμένη σε έναν κόσμο που δεν είναι πια διαθέσιμος.

Στην παρούσα φάση η Γερμανία θα έπρεπε να ανησυχεί για πράγματα πέραν των ελλειμμάτων· θα έπρεπε να αντιληφθεί ότι η προσφορά αγαθών και υπηρεσιών υψηλής ποιότητας δεν συνεπάγεται αυτομάτως και τη ζήτησή τους· θα έπρεπε να αποπειραθεί να προωθήσει ένα **πανευρωπαϊκό πρόγραμμα ανασυγκρότησης**, το οποίο θα αποκαθιστούσε τη ζήτηση των αγαθών και των υπηρεσιών που η Ευρώπη μπορεί να παράγει.

Η Γερμανία δεν μπορεί να αντιγράψει το πρότυπο που η Αμερική επέβαλε τις τελευταίες τρεις δεκαετίες, να λειτουργήσει δηλαδή σαν μαγνήτης ο οποίος θα συγκεντρώνει τις καθαρές εξαγωγές δημιουργώντας ελλείμματα. Μια ηγεμονεύουσα Γερμανία θα έπρεπε να διοχετεύσει τα λιμνάζοντα

πλεονασματικά της κεφάλαια σε παραγωγικές επενδύσεις στην περιφέρεια. Αυτά τα κεφάλαια θα μετατρέπονταν σε εισοδήματα τα οποία σταδιακά θα αποπλήρωναν τα χρέη της περιφέρειας και θα διατηρούσαν ένα επίπεδο ζήτησης ικανοποιητικό, τέτοιο που θα επέτρεπε στις γερμανικές εξαγωγικές επιχειρήσεις να παραμείνουν ανταγωνιστικές.

Υπό μία έννοια, μια ηγεμονεύουσα Γερμανία θα πρέπει να παίξει το ρόλο που τη δεκαετία του 1950 είχε αναλάβει η Ουάσινγκτον. Η Γερμανία οφείλει **να αναδιανείμει τα πλεονάσματα** με τον πλέον παραγωγικό τρόπο. Αυτό, βέβαια, δεν είναι εύκολο να συμβεί όταν δεν υπάρχει η δυνατότητα ενός νέου «Σχεδίου Μάρσαλ».

Δύο περιορισμοί μοιάζουν δεδομένοι. Πρώτον, η Γερμανία δεν μπορεί να βασιστεί στον άξονα εθνικών κυβερνήσεων-Βρυξελλών, ο οποίος υπήρξε υπεύθυνος για αντιπαραγωγικές και αδιαφανείς χρήσεις των ευρωπαϊκών προγραμμάτων. Δεύτερον, οι συνθήκες δεν δείχνουν ώριμες για μια απόπειρα ομοσπονδοποίησης.

Η Γερμανία μπορεί να υλοποιήσει ένα πρόγραμμα διάσωσης έχοντας ως σημείο αναφοράς την ΕΤΕπ. Ο οργανισμός αυτός έχει την εμπειρία, την τεχνογνωσία και τις δυνατότητες να χρηματοδοτήσει επιτυχή προγράμματα. Σε συνεργασία με την ΕΚΤ, η ΕΤΕπ θα μπορούσε να αξιοποιήσει γιγαντιαία κεφάλαια, με την ελάχιστη ανάμειξη των κρατών-μελών και χωρίς καμία ανάγκη για αλλαγή των καταστατικών.

7. Η πραγματική οικονομία

Η παρατεταμένη ύφεση, πέραν την ανεργίας, έχει εντείνει και την αδυναμία της όποιας τραπεζικής αναχρηματοδότησης· έχει αυξήσει, με άλλα λόγια, κατά πολύ τον αριθμό των επιχειρηματικών δανείων με ληξιπρόθεσμη καθυστέρηση πέραν του τριμήνου –ένα βήμα πριν από την οριστική παύση πληρωμών και τη χρεοκοπία– στις 120.000.

Η νομοθετική διέξοδος που παρέχεται μέσω της υπαγωγής στο άρθρο 99 είναι μακροχρόνια διαδικασία και τις περισσότερες φορές λειτουργεί εις βάρος των εργαζομένων, των ασφαλιστικών ταμείων και των πιστωτών.

Από το 2011 περισσότερες από 4.000 επιχειρήσεις έχουν υποβάλει αίτηση υπαγωγής στο άρθρο 99 –κάποιες φορές καταχρηστικά– και ο αριθμός βαίνει αυξανόμενος καθιστώντας ανεπαρκές το ισχύον θεσμικό πλαίσιο, που είναι σχεδιασμένο για «κανονικότερες» περιόδους.

Ίσως, σε ένα τέτοιο περιβάλλον και μέχρι να αναχαιτιστεί η πτωτική πορεία, να έπρεπε η κυβέρνηση συνεργασίας να βελτιώσει το ισχύον καθεστώς με τρόπο που δεν θα αναστέλλει τη λειτουργία των επιχειρήσεων κατά την **προ-πτωχευτική διαδικασία** εξυγίανσης και θα προστατεύει ως ένα βαθμό τις θέσεις εργασίας, τα έσοδα του δημοσίου και τον όποιο ανταγωνισμό.

Πέραν αυτού, θα πρέπει, για να μην πάψει η όποια οικονομική δραστηριότητα, να υπάρξει εκλογίκευση των απαγορευτικών επιτοκίων χορηγήσεων για νέα αλλά και υφιστάμενα δάνεια. Η εξάρτηση των ελληνικών τραπεζών από τον ακριβό μηχανισμό παροχής ρευστότητας (ELA) και η μαζική εκροή καταθέσεων από το 2009 έχουν ανεβάσει την τιμή του χρήματος για τις ελληνικές τράπεζες συμπαρασύροντας τα επιτόκια χορηγήσεων προς ένα υψηλότερο επίπεδο ισορροπίας.

Θα πρέπει να επιδιωχθεί η **μείωση του κόστους δανεισμού** από τον ELA και να εξεταστούν οι προϋποθέσεις με τις οποίες θα μπορούσε να αποκλιμακωθεί το επίπεδο ισορροπίας των επιτοκίων χορηγήσεων-καταθέσεων. Βέβαια, όσο και να βελτιωθούν τα επιτόκια, όσο και να υπάρχει ανάγκη για χρήματα, οι τράπεζες δεν δείχνουν ιδιαίτερα πρόθυμες να επιστρέψουν στην κοινωνία αυτό που οι φορολογούμενοι τους χάρισαν χωρίς να ρωτηθούν, δηλαδή ρευστότητα.

Δεν είναι όμως μόνο το μείζον θέμα της ρύθμισης του πλαισίου δανεισμού ή, αν το δει κανείς γενικότερα, δεν είναι μόνο οι τράπεζες. Ούτε καν η ανεργία και οι επενδύσεις. Ύστερα από πολλά χρόνια Κρίσης και «διαρθρωτικών αλλαγών», η

φοροδιαφυγή και η αδιαφάνεια παραμένουν άλυτα θέματα και δεν είναι τα μόνα που καλύπτουν τις κακές προθέσεις των πολιτών υπό το μανδύα μιας «αντισταθμιστικής αντίστασης».

Η ελληνική οικονομία δεν έχει κινηθεί όσο δυναμικά θα έπρεπε στο πεδίο των συθέμελων **διαρθρωτικών αλλαγών**. Η εγχώρια οικονομική πραγματικότητα θυμίζει αναπτυσσόμενη οικονομία και όχι αναπτυγμένη. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του Ινδού πρωθυπουργού Μανμοά Σινγκ, ο οποίος τις προηγούμενες μέρες έδωσε μάθημα πολιτικής αποφασιστικότητας και αξιοπρέπειας θέτοντας στην ημερήσια διάταξη των διμερών επαφών με τον Βρετανό πρωθυπουργό το ζήτημα του χρηματισμού και της αδιαφάνειας μεταξύ κυβερνητικών αξιωματούχων και προμηθευτών. Ο κ. Σινγκ διεκδίκησε δημόσια από τον Βρετανό ομόλογό του τη συνδρομή του στη διαλεύκανση υποθέσεων δωροδοκίας.

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι διεθνείς οργανισμοί για τη διαφάνεια αξιολογούν κυρίως τη διαφθορά αυτών που δέχονται το χρηματισμό και δευτερευόντως των εταιρειών που τον επιδιώκουν.

8. Επίλογος

Ο δεύτερος μήνας του 2013 ήταν ένα ακόμα πεδίο συγκρούσεων για την αντιμετώπιση της Κρίσης. Καμιά δραματική εξέλιξη δεν τάρραξε τα νερά, και αυτό είναι ίσως το πιο δραματικό από όλα. Όλοι δείχνουν να αντιλαμβάνονται πως η λύση δεν θα βρεθεί εντός των πλαισίων που επιβάλλουν τα Μνημόνια, και όμως κανείς δεν δείχνει έτοιμος να πάρει την πρωτοβουλία για αλλαγή πλεύσης. Με τον έναν ή τον άλλο τρόπο η Ευρώπη κερδίζει χρόνο, τον οποίο όμως δεν αξιοποιεί. Οι επόμενοι μήνες δεν θα κυλήσουν πολύ διαφορετικά, εκτός και εάν κάτι απρόοπτο συμβεί.

Η, εδώ και μια τριετία, κακή διαχείριση του ελληνικού ζητήματος αποτελεί θεμελιώδες λάθος και υπονομεύει την ευρωπαϊκή οικονομική πραγματικότητα αλλά και αυτή των ΗΠΑ. Αρχικά, η Τρόικα αρνήθηκε να δεχτεί το προφανές και

να επιτρέψει μια πρόιμη ελληνική πτώχευση, η οποία σε πολύ μεγάλο βαθμό θα ήταν λιγότερο καταστροφική. Αντίθετα, είχε παράλογες αξιώσεις και υπερβολικές φιλοδοξίες αναφορικά με την αποτελεσματικότητα της λιτότητας, η οποία έγινε σε μικρό χρονικό διάστημα παγκόσμιο οικονομικό δόγμα.

Σύνδεσμοι – Πηγές

- Βαρουφάκης, Γ. (2013) «Τραπεζικών εγκλημάτων συνέχεια», *HOT DOC*, 4 Φεβρουάριος.
- <http://www.protagon.gr>
- <http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE>
- <http://www.minfin.gr>
- <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>
- <http://yanisvaroufakis.eu>